
UDK 811.133.1'342.7
811.1331.'271
37.016:811.133.1
Pregledni rad

Almasa Defterdarević-Muradbegović
Filozofski fakultet, Sarajevo
Bosna i Hercegovina

FONETSKA RIJEČ – OSNOVA ZA RAZUMIJEVANJE I UČENJE FRANCUSKOGA GOVORA

SAŽETAK

Sociolingvistika je već odavno ukazala da je varijabilnost bitna odlika prirode jezika. Stoga se teško može govoriti o idealnoj govornoj formi. Postoje samo konkretne govorne realizacije, a kriteriji njihovoga vrednovanja ovise o prosudbi izvornih govornika. Standardni izgovor ne znači uvijek i istu realizaciju, pa prema tome ni istu akustičku formu izričaja. Onaj tko se u današnje vrijeme služi stranim jezikom mora biti u stanju razumjeti prirodni govor, ali i truditi se što prirodnije govoriti kako bi bio tretiran kao što ravnopravniji partner u jezičnoj komunikaciji.

U povezanom govoru dolaze do izražaja posebne kategorije prozodijskih obilježja. Relevantni elementi realizacije tih obilježja su slog, stopa, fonetska riječ, intonacijska grupa, izričaj. Sve navedene razine povezanoga govora u znatnoj mjeri mijenjaju zvučne kanoničke oblike riječi kakvi su najčešće i pohranjeni u mentalnom leksikonu onih koji uče strani jezik. U radu se posebno skreće pozornost na ulogu fonetske riječi kako u razumijevanju (s obzirom na problem segmentacije povezanoga govora) tako i u povezivanju pojedinačnih riječi u naglasne jedinice u govoru.

Fonetska se riječ u francuskom izgovoru može smatrati najautentičnijim govornim kontekstom za savladavanje većine izgovornih pojava. U okviru fonetske riječi najadekvatnije se može predstaviti fonotaktika segmenata u slogovnim sastavnicama. Unutar ove jedinice javljaju se preslogovljavanja koja se tradicionalno označavaju kao enchaînement i liaison. U fonetskoj riječi ostvaruje se i hijerarhijsko ritmičko, ali i melodijsko organiziranje slogova. Posebnu pozornost zahtijeva završni, naglašeni, artikulacijski najorganiziraniji slog fonetske riječi, zbog svoje jezične važnosti i percepcijske istaknutosti. Elizija francuskog "nestabilnog" /e/ dovodi ne samo do redukcije broja slogova date

fonetske riječi nego i do asimilacije u suglasničkim skupinama na granicama riječi unutar fonetske riječi, stvarajući tako često i nove suglasničke skupine, netipične za francusku fonotaktiku, pa čak i za jezik netipične segmente. Unutar fonetske riječi, ali i na njenom kraju dolazi do brojnih elizija i pojednostavljivanja suglasničkih skupina, tipičnih posebno za standardni neformalni govor.

S obzirom na ulogu ovakvih izgovornih pojava, učenje izgovora ne može se svoditi samo na početni stadij učenja. Ono se mora odvijati kontinuirano i usporedno s usvajanjem ostalih razina jezičnoga znanja te upozoravanjem na složene fonološko-fonetske pojave povezanoga govora.

Ključne riječi: *fonetska riječ, fonotaktika, učenje izgovora, fonetika, francuski jezik*

Jedna od važnih razina učenja stranoga jezika svakako je i fonološko-fonetska razina koja, u interakciji s ostalim razinama, osposobljava kako za razumijevanje prirodnoga stranoga govora tako i za govorenje na tom jeziku. Pritom se svakako postavlja pitanje izbora izgovornih obrazaca koji će taj prirodni strani govor što adekvatnije predstaviti. Poznato je da je fonetska, govorna riječ originalna prozodijska, morfo-sintaktička i semanticko-pragmatička jedinica sintagmatskog oblikovanja govora koja je uvijek u funkciji određenog diskurzivnog konteksta. Zato se upravo fonetska riječ može smatrati najautentičnijim govornim kontekstom za svladavanje većine obilježja prirodnoga govora jednoga jezika. Na primjeru francuske fonetske riječi nastojat ćemo pokazati koje se sve izgovorne specifičnosti francuskoga govora unutar nje mogu promatrati.

Već odavno se inzistira na razlici između izolirane upotrebe riječi relativno stabilnog akustičkog oblika i riječi u stvarnome govornom kontekstu. U ranijim pristupima, međutim, poznavanje finih fonetskih detalja kojima se riječ uklapa u vezani govor bilo je u fonologiji prepuštano nejasnoj postleksičkoj komponenti za koju se smatralo da nastaje biomehanikom artikulacijskog sustava. U novijem, empirijskom gledanju na prirodu leksičkih reprezentacija, koje su posebno prihvatili istraživači koji se zauzimaju za konekcionistički pristup, oblici riječi uskladišteni su kao predodžbe psihofiziološkog, auditivnog, artikulacijskog i vizualnog iskustva, a ne više kao apstraktne strukture razlikovnih crta. Pretpostavlja se da mentalni leksikon sadrži mnoge vrste detaljnih, varijabilnih, redundancijom bogatih reprezentacija: auditivnih, artikulacijskih, vizualnih (Coleman, 2002).

U povezanome govoru dolaze do izražaja posebne kategorije prozodijskih obilježja. Relevantne sastavnice tih obilježja su slog, stopa, fonetska riječ, intonacijska grupa, iskaz. Sve navedene razine povezanoga govora u znatnoj mjeri mijenjaju zvučne, kanoničke oblike izolirane riječi. Ali tek pri slušanju nedovoljno poznatog jezika postajemo svjesni napora potrebnog da bi se riječi izlučile iz kontinuiranog zvučnog signala jer u govoru nema fizičkih znakova koji bi trajno označavali granice riječi. Riječi postoje u svijesti slušatelja kao dio njegova znanja o jeziku, odnosno kao mentalne reprezentacije kojima on vlada, a ne u zvučnome obliku govora. Organizacija tog mentalnog leksikona s obzirom na različita obilježja riječi (njezino značenje, morfologiju, sintaksu, izgovor i pisani oblik), ali i s obzirom na način njegove reprezentacije, te postupci kojima se to znanje koristi, predmet su brojnih neurolingvističkih istraživanja (Mildner, 2003). Različite teorije pokušavaju objasniti kako slušatelj prepoznaje riječi u povezanom iskazu preslikavanjem predodžbi o ulaznoj informaciji na unutarne, ranije pohranjene mentalne predodžbe oblika riječi da bi odredio koju je riječ govornik proizveo. Radi se o jednom neobično složenom procesu, tim prije što je govor vrlo neodređen ulazni signal budući da se govorni niz često može izdijeliti na više načina i što prilagodbene promjene zamagljuju vezu ulaznog signala i leksičkih reprezentacija. Stoga se fonem svaki put

drugačije ostvaruje ovisno o svom položaju, ali i o tempu govora i navikama govornika, a s druge strane, isti odsječak može poslužiti kao informacija o više fonema. Pri tome slušatelj svakako koristi i svoje sveukupne jezične sposobnosti i različite druge prijeko potrebne izvore znanja. Prepoznavanje riječi treba stoga promatrati u interakciji zvučnog signala i slušateljeva znanja što omogućuje da se riječi prepoznaju i unatoč često nepotpunom ili čak "oštećenom" signalu.

Francuski jezik općenito i obilježava upravo potpuna razlika između govorne, fonetske i izolirano izgovorene, jezične riječi, odnosno potpuno odsustvo jasnog raspoznavanja jezičnih riječi unutar govornog niza u kojem one gube svoju izgovornu autonomnost. Jezična, citirana, izolirana, pisana riječ, kakvu susrećemo u rječniku ili čujemo s CD-ROM-a ne odgovara nužno izgovoru te iste riječi u kontekstu uobičajene komunikacije. Fonetsku riječ u francuskom jeziku najčešće predstavlja skup dviju ili više jezičnih riječi koje se jedinstveno planiraju i izvode. Navedeni primjeri ilustriraju razdiobu govornoga niza na najkraće odsječke koji mogu sačinjavati fonetske riječi u njihovoj ritmičkoj ravnomjernosti:

	Broj slogova
<i>/ J(e) l' ai entendu // à la radio /.</i>	4/4
<i>/ Il faudrait // tout d'abord // en parler // aux autres /.</i>	3/3/3/2
<i>/ Le trouver // allons donc /, / c' est pas difficile /.</i>	3/3/5

Iz navedenih se primjera daje zaključiti da, u načelu, broj leksičkih riječi služi kao osnova za određivanje broja potencijalnih fonetskih riječi. No značajno je istaknuti da fonetska riječ nema stabilan oblik i da može varirati u funkciji pragmatičnog izbora govornika. Ipak, taj je izbor, unutar određenog iskaza, ograničenoga broja mogućnosti.

Stvaranje fonetske riječi uključuje dva postupka: selekcijski, kojim se vrši odabir značenjske jezgre i logičkih odnosa (Wernickeov centar), i kombinacijski, kojim se značenjska jezgra dodavanjem i raspoređivanjem gramatičkih morfema sintaktički i izgovorno usklađuje (Brocin centar) u jedinstvenu cjelinu (Škarić, 1991).

Poput brojnih autora, i Laks (2005:103) ističe da, u francuskome jeziku, u kome postoji "općeprisutno ulančivanje i preslogovljavanje, koje dovodi do stvaranja dugih govornih blokova", riječ "nema nikakvog određenog teorijskog i formalnog statusa". Osnovna sastavnica govora je fonetska riječ, "duga sekvenca izgovorljiva bez ikakve stanke, tj. bez prekida". To ortoepsko pravilo da se dijelovi fonetske riječi izgovaraju zajedno budući da im je i izgovor planiran zajedno, strani govornici ne poštuju zbog nerazumijevanja razlika između jezične i fonetske riječi. Fonetska riječ razlaže se na jezične riječi tek prenošenjem u pisani oblik zahvaljujući pravopisnoj tradiciji i akademskoj normi. Pravopis i otpočinje izdvajanjem riječi prema načinu pisanja, a ne prema izgovoru. Stoga je upravo u učenju francuskog kao stranog jezika posebna poteškoća svladati sve one izgovorne specifičnosti koje nalaže izgovor fonetske riječi. Problem je tim

složeniji kada se ima u vidu da se oni koji uče francuski jezik najčešće mogu svrstati među tzv. subordinirane bilingvale koji strani jezik usvajaju pomoću prvog, materinskog i "koji imaju leksičke koncepte samo na materinskom jeziku, a do riječi na stranome dolaze prevodeći riječi iz materinskog" (Mildner, 2003:195).

Fonetska riječ svakako može oblikom odgovarati jezičnoj riječi – ukoliko se sastoji od jednog naglašljivog leksičkog morfema – ali u tom slučaju najčešće postaje cjelovit izričaj, kao u primjerima:

Lundi. Attention. Jamais.

Ipak, fonetska riječ najčešće sadrži, kako je to vidljivo i iz ranije navedenih rečenica, jedan leksički morfem, značenjsku jezgru – glavu skupine i jedan gramatički morfem ili više njih koji služe kao njezini specifikatori, kao i u primjerima:

*Dans une heure.
Il n'y pense pas.*

Izvedbu fonetske riječi kao jedinstvene izgovorne cjeline osiguravaju različiti prilagodbeni programi uvjetovani glasovnim kontekstom među kojima ćemo se posebno osvrnuti na neke od njih.

PRESLOGOVLJAVANJE

Izolirano izgovorene riječi i pri slogovanju imaju ustaljen izgovor. Unutar fonetske riječi odvija se proces preslogovljavanja kojim se riječi ugrađuju u kontekst fonetske riječi: granice slogova i granice riječi najčešće se više ne podudaraju. Dobro formirana fonetska riječ pretpostavlja prije svega fonotaktički ispravno formirane slogove kao osnovne jedinice glasovne organizacije. Jezgru sloga čini vokal, a raspoređivanje konsonanata koji su u neposrednom dodiru unutar fonetske riječi ovisi svakako o položaju koji oni zauzimaju u odnosu na jezgru, ali i o njihovoj prirodi. Već je odavno poznato da ostvarivanje složenih pristupa i odstupa unutar sloga određuje načelo zvonkosti koja, općenito, u pristupu sloga raste, a u odstupu opada:

<i>Pas d(e) bagages</i> [pad.ba.ga:3]	<i>Tu m(e) comprends</i> [tym.kõ.prã]	<i>Pas de limites</i> [pa.dli.mit]
<i>Tout(e) la journée</i> [tu.tla.3uR.ne]	<i>C(e) qui se mange</i> [ski.smã:3]	

Navedeni primjeri pokazuju da se, ukoliko drugo mjesto u slijedu u pristupu zauzimaju nazalni konsonant ili likvid, konsonanti ne razdvajaju nego

čine jedinstvenu skupinu u slogovnom pristupu. Rezultat preslogovljavanja je različito raspoređivanje morfološke i prozodijske strukture: fonetska riječ gramatički se dijeli na jedan način, a slogovno na drugi. Riječi koje ju čine utapaju se u slogovni niz.

Kao što se već iz navedenih primjera moglo uočiti, posebnu ulogu u preslogovljavanju unutar fonetske riječi ima latentni, nefonemski vokal, tzv. "nestabilno" /e/ ili, prema suvremenoj višedimenzionalnoj fonologiji, "plutajuće šva". Taj naziv, međutim, ne odgovara u potpunosti tom francuskom vokalu budući da se zbog svojih artikulacijskih karakteristika pomiče prema naprijed i da je zaobljen. Tim se obilježjima približava francuskim prednjim zaobljenim vokalima i, štoviše, s tim se vokalima i poistovjećuje onda kada se, u rijetkim slučajevima, nađe u naglašenom položaju. Stoga se on danas u mnogim priručnicima i predstavlja arhifonemom [ɛ]. Uloga mu je prvenstveno prozodijske prirode pa stoga ovladavanje složenim pravilima njegova izgovora u kontekstu prirodnoga govora predstavlja jedno od najsloženijih problema francuske fonetike. Njegovo pojavljivanje ili nepojavljivanje određuju prozodijski uvjeti, odnosno opća distribucijska pravila. Ukoliko susret konsonanata u neposrednom dodiru ne podliježe fonotaktičkim ograničenjima, ovaj se "protetski" vokal, u načelu, ne pojavljuje, mada je njegov izgovor u organizaciji slogovnoga niza uvijek moguć ukoliko se tempo govora uspori ili ukaže potreba za većom ili manjom preciznošću artikulacije, odnosno razgovjetnošću govora. No, njegovo pojavljivanje ili nepojavljivanje u tim je slučajevima fonostilističke prirode.

Međutim, kada god je to moguće, izostanak te vokalske jezgre u prirodnome govoru dovodi do preslogovljavanja:

<i>tu l(e) f(e)ras</i>	<i>vous l(e) savez</i>
[tyl.fra]	[vul.sa.ve]

Da suglasnički kontekst odlučuje o izgovaranju ili neizgovaranju latentnog vokala unutar fonetske riječi, pokazuju i sljedeći primjeri:

<i>chez l(e) docteur</i>	ali	<i>avec le docteur</i>
[ʃɛl.dɔk.tœ:R]		[a.vɛ.klə.dɔk.tœ:R]

U drugom navedenom primjeru latentni se vokal ostvaruje budući da se pojavljuje konsonantska skupina K+l u pristupu sloga i konsonant koji neposredno slijedi u pristupu sljedećeg sloga.

Prozodijsku prirodu "nestabilnog" /e/ ilustriraju i primjeri u kojima se taj latentni vokal pojavljuje u pisanom obliku u slijedu od dva, tri ili više slogova. Neostvarivanje jednog "nestabilnog" /e/ neizbježno nameće obvezu izgovaranja sljedećeg i obratno, kako bi se suglasnički kontekst svaki put mogao uskladiti s ograničenjima distributivnih pravila:

Tu fais qu(e) te fâcher.
[ty.fEk.tə.fa.ʃe]

Te fâch(e) pas
[tʃaʃ.pa]

Već su se odavno pojavile različite teorije kojima su se pokušavali objasniti razlozi ostvarivanja ili neostvarivanja "nestabilnog" /e/ unutar konsonantskih nizova (usp. Léon, 1996). Poznato pravilo o tri konsonanta koje je formulirao Grammont 1933., već je bio opovrgao Fouché 1959. Jetchev (2003) upozorava, primjerice, da u tom kontekstu, treba uzeti u obzir i prisutnost granice riječi: "nestabilno" /e/ lakše nestaje ukoliko se u novonastalom nizu konsonanata prvi preslogovljavanjem na lijevo daje premjestiti u položaj slobodnog odstupa:

Vous aimez le travail?
[vu.zE.mEl.tra.vajʔ]

Pas de scrupule
[pad.skry.pyl]

Da "nestabilno" /e/ ima prvenstveno ulogu protetskog glasa, potvrđuju i primjeri u kojima se taj glas u govoru ostvaruje ponekad čak i u onim fonetskim riječima koje u pisanom obliku ne sadrže trag prisustva tog vokala:

un film tchèque
[E.fil.mə.tʃek]

un ours blanc
[E.nuR.sə.blā]

Kao što je iz svih prethodno navedenih primjera već uočljivo, pojava preslogovljavanja je na spojevima riječi općenita: završni konsonant riječi teži prijeći u položaj pristupa početnoga sloga sljedeće riječi kako bi se uvažilo načelo najvećeg pristupa, čak i pred konsonantom, kada god to dopušta opće načelo zvonkosti, kao u primjeru: *Attrape-les!* [a.tra.ple]

S tim u vezi već je ovdje značajno spomenuti još jednu jasno prisutnu tendenciju francuskog fonetizma koja je posljedica preslogovljavanja – tendenciju stvaranja nizova otvorenih slogova. Ta tendencija posebno je naglašena u jednoj pojavi koja nije tipična samo za francuski jezik, a o kojoj će biti riječi u sljedećem odjeljku.

ULANČIVANJE

Pojava neposredno vezana za preslogovljavanje je i ulančivanje, uzglobljavanje (*enchaînement*), to jest izgovaranje završnog, uvijek izgovaranog, stalnog, "fiksog" konsonanta ili konsonantske skupine jezične riječi (Encrevé, 1988) u položaju pristupa sloga ukoliko naredna riječ, unutar fonetske riječi počinje vokalom. Primjerice, u obliku pridjeva muškoga roda *net* završni konsonant /t/ uvijek se izgovara, bez obzira na položaj u kojem se ta riječ nalazi:

*C'est clair et net.
un net défaut
un ne t-avantage*

U posljednjem primjeru, budući da sljedeća riječ počinje vokalom, dolazi do preslogovljavanja koje je neposredni rezultat ulančivanja riječi unutar fonetske riječi.

Težnjom predvokalskih konsonanata da zauzmu slogovni pristup, mijenja se slogovna struktura K.V u .KV ispred vokala, čak i ako se time prelaze granice riječi:

<i>il attend</i> [i.la.tā]	<i>sur une île</i> [sy.Ry.nil]	<i>avec une amie</i> [a.vE.ky.na.mi]	<i>pour onze heures</i> [pu.rɔ̃.zœ:R]
-------------------------------	-----------------------------------	---	--

Osnovna tendencija konsonanata da u intervokalskom položaju zauzimaju prvenstveno mjesto pristupa, a ne odstupa, prisutna je u francuskom jeziku, kao i u mnogim drugim jezicima u slogovanju govornoga niza. Ne odnosi se stoga samo na pojave koje se tradicionalno u francuskom jeziku označavaju kao ulančivanje i vezivanje, (i koje se, prema Wiolandu (2005), sasvim neopravdano posebno izdvajaju), nego na sve slijedove, bez obzira jesu li u pisanom jeziku odvojeni razmakom ili ne, kako to sljedeći primjeri i pokazuju:

<i>Répétez!</i>	[REpEte]	– primjer uobičajenog slogovanja
<i>Tu l'as dit</i>	[ty.la.di]	– primjer uobičajenog slogovanja
<i>Bonne année</i>	[bO.na.ne]	– primjer ulančivanja
<i>Des amis</i>	[dE.za.mi]	– primjer vezivanja

Elizija, koja je prisutna u drugom navedenom primjeru, jedan je od rijetkih slučajeva u kojima pisani jezik izravno naznačuje posebnim znakom da konsonant gradi slog s inicijalnim vokalom riječi koja slijedi kako bi se izbjegao slog bez pristupa, barem unutar fonetske riječi.

Zadovoljavanje općeg načela zvonkosti omogućuje i zadovoljavanje načela maksimalnog pristupa pa se u pristup svrstavaju kako konsonantske skupine koje su, u skladu s fonotaktičkim pravilima, tipične za jezične riječi, tako i neke netipične konsonantske skupine:

<i>vers quatr(e) heures</i> [vER.ka.tRœ:R]	<i>il trembl(e) encore</i> [il.trā.blā.kœ:R.]	<i>une trist(e) affaire</i> [yn.tri.sta.fe:R]
<i>mais j(e) rêvais</i> [mE.ʒRE.vɛ]	<i>Arrache-la.</i> [a.Ra.ʃla]	<i>pas d(e) monnaie</i> [pa.dmO.nɛ]

Fonetske granice među slogovima često je gotovo isto tako teško odrediti kao i fonetske granice među glasovima zbog koartikulacijskih učinaka. Ipak,

prema rezultatima istraživanja Mehlera i suradnika iz 1981., koje navode Segui i Ferrand (2002), francuski slog je perceptivno i artikulacijski autonomniji nego slog u nekim drugim jezicima.

Pojam sloga ne odnosi se izričito na sam fizički signal, koji je po svojoj prirodi kontinuiran, nego na perceptivni plan, na raščlanjivanje koje slušatelj vrši na osnovi indicija u zvučnom signalu. Slogovi se perceptivno doživljavaju kao vrhovi istaknute zvonkosti:

Il a mal analysé
[i.la.ma.la.na.li.ze]

Sljedovi otvorenih slogova upućuju na opću tendenciju favoriziranja tipova slogova bez odstupa koji su vrlo prisutni unutar fonetske riječi među nenaglašenim slogovima. U takvim nizovima otvorenih slogova granice slogova jasnije se ocrtavaju budući da se stvara izrazitiji perceptivni kontrast između istaknute vokalske jezgre prethodnoga sloga bez konsonanta u odstupu i konsonanta u pristupu sljedećega sloga. To svakako doprinosi doživljaju francuskoga govora kao uravnoteženog ritmičkoga slijeda impulsa uzlazne zvonkosti.

No upravo ulančivanje, kao općeprisutna pojava francuskog fonetizma, čini da jezične riječi, jedna s drugom čvrsto uzglobljene unutar fonetske riječi, postaju teško raspoznatljive, kao što to ilustrira primjer riječi *homme* [ɔ̃m] u navedenom nizu:

l'homme [l.ɔ̃m]
un homme [E.nɔ̃m]
cet homme [sE.tɔ̃m]
les hommes [lE.zɔ̃m]
quatre hommes [ka.tʀɔ̃m]
cinq hommes [sɛ.kɔ̃m]
pauvre homme [pO.vʀɔ̃m]

Ta težnja ka ravnomjernom ritmičkom slijedu otvorenih slogova ima neposrednog utjecaja i na morfologiju. Njome se može objasniti pojava nekih supletivnih oblika, primjerice pokaznih determinatora ili pak opisnih pridjeva muškoga roda, koji se javljaju u prepozitivnom položaju u odnosu na imenicu koja počinje vokalom:

<i>ce garçon</i>	<i>cet avion</i>	<i>cette femme</i>	<i>cette année</i>
<i>un beau garçon</i>	<i>un bel été</i>	<i>une belle femme</i>	<i>une belle idée</i>
<i>le nouveau modèle</i>	<i>le nouvel an</i>	<i>la nouvelle lune</i>	<i>la nouvelle édition</i>

Ulančivanje često dovodi i do homofonije koja ima za posljedicu neutralizaciju razlika u kategoriji roda u govoru, kao što je to slučaj u navedenim supletivnim oblicima, ali i općenito u slučajevima potiranja razlike u kategoriji roda nekih determinatora, primjerice upitnih determinatora u kojima gramatičku razliku zadržavaju samo pisani oblici:

Quel idéal?
[kE.li.dE.al]

Quelle opinion?
[kE.lO.pi.njɔ]

Nepotrebno je isticati da upravo ta ulančivanjem stvorena homofonija često predstavlja veliku poteškoću za razumijevanje onima kojima je francuski strani jezik (s obzirom da kontekst, ali prije svega poznavanje jezika imaju vrlo značajnu ulogu u razrješavanju dvosmislenosti). Da ta izgovorna dvosmislenost ima itekako utjecaj i na pisani jezik, potvrđuje primjer pronađen u pismenom sastavu jedne studentice koja je pokušala citirati prvu rečenicu Proustova romana *U potrazi za izgubljenim vremenom*. Ali umjesto da napiše:

Longtemps, je me suis couche de bonne heure, kako i stoji u izvornom tekstu, ona je napisala:

[dɔbɔnɛ:R]

Longtemps, je me suis couché de bonheur.

[dɔbɔnɛ:R]

Obje su rečenice istozvučne upravo zbog obveznog ulančivanja u prvoj navedenoj rečenici, a i značenje objiju rečenica je smisleno, ali različito.

No, ta latentna dvosmislenost koja za strance predstavlja znatnu poteškoću, izvornim govornicima pruža izuzetnu izražajnu mogućnost i bogati izvor za igre riječima.

VEZIVANJE

Za razliku od ulančivanja u kome se završni, tzv. "fiksni" konsonant jezične riječi fonetski uvijek ostvaruje u svim kontekstima, vezivanje se odnosi samo na neke završne, tzv. "latentne" konsonante koji su uvijek prisutni u pisanom obliku riječi, a fonetski se ostvaruje samo u određenim kontekstima, ovisno o morfo-sintaktičkim ili stilističkim uvjetima. Povijesno, vezivanje predstavlja očuvanje nekih nekadašnjih ulančivanja. Poznato je da su završni konsonanti jezičnih riječi u jednom stadiju francuskoga govora prestali biti izgovarani, osim nekoliko završnih konsonanata, ali samo u određenim kontekstima. Ti latentni konsonanti su /z/, /t/, /n/ i, u rjeđem postotku javljanja, /R/, a još u rjeđem /p/. Ovi se konsonanti ne izgovaraju ukoliko se riječ u kojoj se

pojavljaju upotrijebi izolirano (usp. *peti(t)*), ili ispred neke druge riječi koja počinje konsonantom unutar fonetske riječi (usp. *un peti(t) garçon*), ali se izgovaraju najčešće u položaju pristupa u početnom slogu sljedeće riječi ukoliko ona počinje samoglasnikom: usp. *un petit ami* [ta.mi]. Deskriptivna i ortoepska fonologija već su odavno uvele, a generativna i postgenerativna prihvatile, pojam skrivenog, "latentnog" konsonanta koji se ne pojavljuje izvan vokalskog konteksta. U suvremenim nelinearnim pristupima u fonologiji, taj latentni konsonant pripada leksičkoj reprezentaciji, ali se tretira kao plutajući odstup budući da nije integriran ni u jedan od pretpostavljenih fonoloških nizova, što omogućuje da se u nekim kontekstima može manifestirati, pridružujući se također plutajućem slobodnom pristupu inicijalnog sloga sljedeće riječi koja počinje vokalom. Time se svakako otvara i pitanje pripadnosti latentnog konsonanta, a s tim u vezi i pitanje koncepcije mentalnog leksikona, oblika i strukture mentalnih reprezentacija te se otkriva potreba da se u te reprezentacije uključi i pisani oblik riječi. Pretpostavlja se i da memoriranje podrazumijeva više alternanti riječi, te je tako za očekivati da, primjerice, pokraj oblika riječi [abi] (*habit*), u mentalnom leksikonu supostoje i njoj pripadajuće alternante: [nabi] (*un habit*), [tabi] (*petit habit*), [zabi] (*deux habits*) koje prizivaju odgovarajući konteksti.

I vezivanje je pojava kojom se osigurava dinamika otvorenog slogovanja i općeg slogovnog ulančivanja: riječi koje počinju konsonantom vezivanja dobivaju pristup u početnom slogu, a riječi koje tim konsonantom završavaju gube odstup u svom završnom slogu, unutar fonetske riječi. Suvremeni teoretičari na različite načine pokušavaju objasniti pojavu vezivanja. Tranel (2000) primjenjuje model teorije optimalnosti prema kojem su vezivanja rezultat interakcije različitih ograničenja. Idealni govorni niz sastoji se od pravilnog nizanja sljedova KV, ali se takvo nizanje može kršiti. Slijed VV se javlja, mada nije dominantan. Često se i tolerira, ukoliko ne postoji latentni konsonant. Primjenom teorije optimalnosti moguće je objasniti ne samo uobičajene oblike vezivanja nego i slučajeve supletivnih oblika koji su u ranijim pristupima najčešće ostavljani po strani. Polazeći od postavke da neki morfemi nude dva alomorfa, jedan s vokalom, a jedan s konsonantom na kraju, hijerarhija uspostavljena za stalna, invarijantna vezivanja automatski će birati alomorf koji završava konsonantom u kontekstu koji nalaže vezivanje, kao u primjerima:

ma soeur mon amie

Ograničenje koje se protivi zijevu VV igra odlučujuću ulogu pri izboru kandidata i pod cijenu da se prekrši pravilo razlikovanja kategorije roda, što jasno ističe tijesnu povezanost fonologije i morfologije i pokazuje da fonološki aspekt često određuje morfološki.

Vezivanje vrlo često dovodi i do homofonije koja predstavlja poseban problem za stranog govornika: isti govorni niz često daje mogućnost dviju

smislenih, ali značenjski različitih interpretacija čiju dvosmislenost u govoru samo širi kontekst i jezično znanje mogu razriješiti, kao u sljedećim primjerima:

La patrie n'est pas nécessairement le pays où l'on est. [ulõñɛ]

La patrie n'est pas nécessairement le pays où l'on naît. [ulõñɛ]

Iz navedenih je primjera vidljivo da te dvosmislenosti pisani jezik nema budući da funkcionira prema posve drugačijim principima, dok su u govornom obliku završni dijelovi navedenih rečenica izgovorno potpuno identični.

Za razliku od tradicionalne ortoepske podjele na obvezna, zabranjena i fakultativna vezivanja, danas se radije govori o dva tipa vezivanja koji se mogu tretirati kao dvije odvojene pojave budući da se tiču dvaju različitih jezičnih razina. U prvi tip spadaju nepromjenljiva, invarijabilna vezivanja koja su morfološki motivirana, koja su se povijesno ustalila i koja automatski ostvaruju svi francuski govornici u svim situacijama. Ona dakle uključuju preinake određene obvezujućim pravilima sadržanim u jezičnoj kompetenciji francuskog govornika. U drugi tip spadaju varijabilna, fakultativna vezivanja koja nastaju pod utjecajem slogovne, prozodijske i ritmičke organizacije, te su stoga fonološke prirode, ali su isto tako i pod snažnim utjecajem vizualnog, pisanog oblika riječi (Laks, 2005). Njihovo ostvarivanje pretpostavlja suptilno poznavanje kodnih varijacija vezanih za kontekst jezične upotrebe te njima i ne vladaju podjednako svi francuski govornici.

Nepromjenljiva vezivanja najčešće su pretponirana vezivanja koja se javljaju ispred neke od osnovnih kategorija riječi; imenice kojoj prethodi determinator ili pak glagola s klitičkom osobnom zamjenicom ispred ili iza njega. Ona postaju morfološko, funkcionalno obilježje broja (usp. *les amis* [le.za.mi]) ili lica (*ils arrivent* [i(l).za.ri:v]; *ont-ils compris* [õ.til.kõ.pRi]); *nous avons* [nu.za.võ]). Upravo zbog te svoje funkcije, a prema tome i učestalog javljanja, ova su se vezivanja vrlo brzo morfologizirala i postala "invarijantna" (Encrevé, 1988). Dok je uloga morfologije, sintakse i leksike odavno isticana, kada su se pojave ovog tipa vezivanja pokušavale objasniti, Bybee (2001) je upozorila na pozicijsku, kolokacijsku ulogu učestalosti javljanja u ostvarivanju i održavanju vezivanja.

Ova autorica posebno ističe činjenicu da se stalna, invarijabilna vezivanja najčešće i ostvaruju unutar manje-više konvencionaliziranih konstrukcija koje predstavljaju sekvence riječi "povezanih semantičkim, funkcionalnim i statističkim vezama koje one nemaju u drugim kontekstima", i koje se, kao takve, globalno i pamte kao jedinice skladištenja, poput riječi. Njihova "automatizacija postiže se kroz često ponavljanje jezičnog materijala" (Bybee, 2005:26). Autorica zaključuje da leksik i gramatika nisu strogo odvojeni i da svaka često ponavljana sekvenca diskursa može biti memorirana kao jedinica unutar kategorije koju dijeli s istim ili sličnim jedinicama. Neuromotorna rutina, to jest uvježbanost pokreta, prati izvođenje ovih fonetskih riječi, ali i njihovo percepcijsko rekonstruiranje.

Slijedeći naprijed spomenutu autoricu, Laks (2005) predlaže da se kombinacije riječi u kojima se ostvaruju invarijabilna vezivanja tretiraju kao "sintetičke konstrukcije" uskladištene u mentalnom leksikonu. Sukladno tome, ovaj tip vezivanja i ne bi trebalo smatrati vezivanjem u pravom smislu riječi budući da se konsonant vezivanja "aglutinirao" s riječju uz koju se vezuje i poprimio status njezina prefiksa. Morin (2005) tu tezu o prefiksalsnosti proširuje na sve konsonante vezivanja tih konstrukcija, a ne samo na konsonant /z/. Prema Morinu, svi latentni konsonanti koji se pojavljuju u tim konstrukcijama interiorizirani su kao prefiksi imenica, a njihova je funkcija označiti broj i konstrukciju. A kako se ti ponovljivi, konvencionalizirani nizovi, kao često upotrebljavani dijelovi diskursa, i pamte kao cjeline, teško da se može govoriti o njihovu preslogovljavanju, ukoliko se ta pojava odnosi samo na nizove riječi u kojima se susreću riječi koje nisu u stalnom kolokacijskom odnosu. Prije bi trebalo govoriti o primjeni općih navika slogovanja unutar takvog tipa fonetske riječi. Prema tome, tzv. nemoguća, pogrešna vezivanja upravo upućuju na postojanje fonetske riječi kao govorne cjeline. Jer tamo gdje prestaje mogućnost vezivanja, počinje nova fonetska riječ.

Navedenim invarijabilnim vezivanjima obično se pridružuju i vezivanja koja se ostvaruju u proširenim imenskim skupinama: determinator + opisni pridjev + imenica, te slučajevi invarijabilnih vezivanja nekih ustaljenih izraza. Morin (2005) upozorava da je lista pretponiranih pridjeva daleko šira od one koju navodi Bybee, ali da se, u tim skupinama, vezivanje ipak ne ostvaruje automatski. U jednini, vezivanje je prvenstveno prisutno u onim gotovo klišeiziranim skupinama kao što su:

un petit ami
au premier étage
d'un commun accord
son prochain album

U nekim drugim primjerima strukturom istih skupina vezivanje se automatski ne uključuje, nego može izostati. (usp. *un grand / émoi, un froid / hiver*). Navedeni primjeri nemaju ni čestu uporabu ni morfološku motiviranost. Ta nepredvidljivost vezivanja još je izraženija u slučaju ustaljenih, frazeoloških izraza (usp. *mot à mot*, ali *pas / à pas*). Kako inače objasniti činjenicu da se vezivanje redovito ostvaruje u gotovo klišeiziranom izrazu *un fait accompli*, ali ne i u izrazu identične strukture *un fait / aggravé* u kojem je odsustvo vezivanja u skladu s pravilom tradicionalne ortoepske norme.

Smatra se da vezivanje odgovara većini parametara koji se navode kao dokaz o postojanju konstrukcija, i samim tim utječe i na mijenjanje koncepcije mentalnog leksikona, ali otvara i nova pitanja pristupa u usvajanju jezika. Navedeni primjeri, kao i brojni drugi, pokazuju da vezivanje nije unaprijed predvidljivo i određeno pravilima, nego da se, kada je u pitanju svladavanje francuskog kao stranog jezika, mora usvajati usporedno s usvajanjem

kolokacijskih, ustaljenih ili gotovo ustaljenih idiomatskih izraza, a to nas ponovno uvjerava u važnost fonetske riječi u usvajanju i razumijevanju francuskoga govora.

U drugi tip vezivanja svrstavaju se tzv. varijabilna, fonostilistička vezivanja koja se ostvaruju iza neke od glavnih kategorija riječi. Prema Laksu (2005), mogu se smatrati pravim vezivanjima jer im je svojstveno preslogovljavanje, i općenito spadaju u fonološko-fonetsko područje. Njihovo pojavljivanje ovisi o više ili manje formaliziranoj jezičnoj uporabi, te stoga nameću potrebu ovladavanja fonostilističkim kodnim variranjima. Ova su variranja rezultat interakcije različitih razina jezične strukture, ali i diskurzivnog tipa, i općenito su situacijske i sociolingvističke prirode. U ovom tipu vezivanja vrlo je naglašeno prisustvo pisanoga oblika riječi. Međutim, taj utjecaj pisanoga oblika riječi danas se više ne može pripisivati jedino utjecaju institucionalnog obrazovanja, budući da je prisutnost pisanog oblika riječi u svakodnevnom životu vrlo naglašena. Upravo ova vrsta vezivanja i upućuje na činjenicu da, pored fonološkog, semantičkog i sintaktičkog, i vizualni identitet riječi igra značajnu ulogu u njezinoj kognitivnoj reprezentaciji. Stoga je za ostvarivanje ovog tipa kodnih varijanti vezivanja nužno imati i predodžbu pisanoga oblika riječi, a posebno njezina završnog konsonanta. Sve to upućuje na složeni odnos između pisanoga i zvučnoga oblika riječi:

des soldats (z) / _anglais je vais(z) / _essayer
il commençait(t) / _à lire

Tradicionalna postavka po kojoj sintaktička struktura sastavnica može pružiti osnovu za sintaktički opis konteksta u kojima se javlja vezivanje nije održiva. Da i u ovom tipu vezivanja učestalost upotrebe igra vrlo značajnu ulogu, pokazuju rezultati Agrena (1973) koje navodi Bybee (2005:26). U nizu *est + un + nom* vezivanje se ostvaruje u 98,7 % slučajeva, a samo u 47% slučajeva u nizu *je suis un + nom*; na isti način, u nizu *est + participe passé* vezivanje se ostvaruje u 98,6% slučajeva, a u nizu *je suis + participe passé* u 57% slučajeva.

Jedna od vrsta varijabilnog vezivanja koje se sve češće pojavljuje u javnom obraćanju je "vezivanje bez ulančivanja" (Encrevé, 1988) koje ilustriraju sljedeći primjeri:

qu'il est ému qu'il ait un permis les états européens
 [ki.let? / E.my] [ki.let? / E.pER.mi] [lE.zE.taz.? / (E.RO.pE.ē)]

qui sont en vérité les siens
 [ki.sõt? / ā.vE.Ri.te.lE.sjē]

Taj tip vezivanja pokazuje da govornik u svojoj svijesti zadržava osjećaj pripadnosti konsonanta vezivanja prvoj riječi. Latentni konsonant fonetski se ostvaruje, ali ostaje u položaju odstupa, ne prelazeći u položaj slobodnog pristupa

inicijalnog sloga sljedeće riječi koja počinje vokalom. Autonomnost vizualnog oblika riječi uočljiva je već i samim tim što se završni konsonant pisanog oblika i granica izgovorene riječi podudaraju. Svakako da se takav vid lomljenja fonetske riječi može objasniti ekspresivnim razlozima – potrebom za jasnim izdvajanjem jezične riječi. Varijabilna vezivanja općenito, a ova vrsta vezivanja posebno, pokazuju da –latentni–konsonanti–ostaju–usklađeni–zajedno–s–riječju–kojoj strukturno pripadaju. Kognitivno se mogu objasniti samo prisustvom pisanog oblika riječi kao jedine reprezentacije u kojoj ti konsonanti imaju stabilan status, bez obzira počinje li sljedeća jezična riječ, koja unutar fonetske riječi slijedi iza tog latentnog konsonanta, vokalom ili konsonantom, i bez obzira na govorni stil. Da je kod ove vrste vezivanja izražen jak utjecaj pisanog oblika, pokazuju i primjeri u kojima se konsonant vezivanja pojavljuje čak i u slučajevima kada sljedeća riječ počinje konsonantom, a ne vokalom:

<i>il peut venir</i>	<i>que je jugeais capital</i>	<i>ils sont plus humiltes</i>
[ilpœt / vœni:R]	[kœʒœʒyʒœ / kapital]	[il sœt / plyz_ymilje]

Laks (2005) upozorava na tri kontradiktorne dinamike koje djeluju na pojavu vezivanja. S jedne strane to je dinamika otvorenog slogovanja i opće tendencije ulančivanja koji grade fonetsku riječ, s druge strane to je morfološka tendencija koja ustaljuje označavanje broja i lica prefiksno, invarijabilnim vezivanjem, te normativna pravopisna dinamika koja utječe na činjenicu da pojam jezične riječi opstane, da se njezine granice sačuvaju time što se njezin završni konsonant zadržava u položaju odstupa završnoga sloga. O tome svjedoči u posljednje vrijeme sve naglašenija tendencija izgovora završnih konsonanta riječi pod utjecajem pisanih oblika, kao i progresivni porast javljanja vezivanja bez ulančivanja. Sve to upućuje i na neke tendencije suvremenoga francuskog izgovora na koje svakako treba skretati pozornost, posebno u naprednijem stadiju učenja.

OBVEZUJUĆE KOMBINACIJSKE PRILAGODBE

Poznato je da se fonemi jednoga jezika ne signaliziraju uvijek istim glasom (što bi predstavljalo njihov pojednostavljeni opis) nego čitavom skupinom glasova koji dijele veći ili manji broj karakteristika s najtipičnijim predstavnikom date kategorije. Pojedinačno ostvarenje određenog fonema ovisno je svaki put o kontekstu u kome se on pojavljuje i rezultat je prilagodbenih posebnosti koje je svaki jezik pronašao kao svoja vlastita rješenja slijedeći univerzalne zakonitosti uštede napora i vremena. Upravo te kombinacijske posebnosti i čine najveću različitost među jezicima, budući da utječu na, za svaki jezik jedinstvenu, artikulacijsku bazu. Sustavni prilagodbeni motorički programi djeluju na svim razinama govora dovodeći do većeg ili manjeg udaljavaanja od prototipnog ostvarenja fonema posredstvom fonetskih promjena izgovorne ili prozodijske prirode različitih razmjera. Ove promjene mogu se kretati od

slučajeva tzv. kombinatornih varijanti predvidljive raznolikosti s obzirom na ponovljive kontekste u kojima se takvi alofoni manifestiraju pa do onih rubnijih ili ponekad istozvučnih, s tipičnim ostvarenjima nekog drugog fonema ili čak potpunim odsustvom fonema. Upravo zbog te vrlo kompleksne psihološke predodžbe fonema, izvorni govornik je, vođen prvenstveno kategorijalnom percepcijom, kao isti fonem u stanju prepoznati čitav niz akustički vrlo različitih alofonskih ostvarenja. Smanjivanjem razlika među glasovima, jezik neprekidno teži pojednostavljanju često teško izgovorljivih glasovnih kombinacija na granicama riječi, a to se očituje kroz koartikulacijske prilagodbe različitim postupcima adaptacija i asimilacija, ali i protetskim ili epentetskim umetanjem ili pak ispuštanjem segmenata.

Opće je pravilo da vokal dominira u slogu i koartikulacijski djeluje na suglasnik, što je u francuskom jeziku vrlo izraženo. Suglasnici su, primjerice, suizgovorno zaobljeni djelovanjem zaobljenih vokala. U priručnicima se najčešće navodi primjer adaptacije stražnjonepčanih pregradnih konsonanata /k/ i /g/ koji, u kombinaciji s prednjim vokalima, kao rezultat anticipacije pokreta, pomiču svoje mjesto artikulacije ostvarujući se kao prednjonepčane kombinacijske varijante, što se i slušno daje lako uočiti (usporedivši primjerice *coup* i *quatre*, *gout* i *gare*). Taj utjecaj vokala prisutan je kod svih konsonanata unutar jezične riječi. Različiti tipovi adaptacija nastaju kao posljedica izgovorne štednje u raznim izgovornim osobinama.

Dosada se, međutim, mnogo manje inzistiralo na sustavnim kombinacijskim posebnostima jezika koje se, kao prisile datog konteksta, javljaju između jezičnih riječi te unutar fonetske riječi kao govorne jedinice. Među tim preinakama posebno mjesto zauzima asimilacija po zvučnosti. Konsonanti u neposrednom dodiru uvijek se ostvaruju istom zvučnošću i uvijek u korist konsonanta koji se nalazi u jakoj poziciji i koji svoju razlikovnu crtu širi na njemu susjedni, slabiji segment. U jezičnoj riječi najčešće se radi o konsonantskim skupinama smještenim u pristupu sloga s likvidama ili kliznim konsonantima na drugom mjestu. Međutim, kada je u pitanju asimilacija unutar fonetske riječi radi se o nizovima suglasnika od kojih prvi zauzima mjesto odstupa prethodnoga sloga, a drugi mjesto pristupa sljedećega sloga. Asimilacija se odvija po utvrđenim pravilima koja istovremeno služe i za kodirano ostvarivanje fonema, ali i za dekodiranje takvih ostvarenja. Poznato je da je u nizu dva suglasnika jači onaj u položaju slogovnoga pristupa nego onaj koji se nalazi u položaju slogovnoga odstupa što redovito dovodi do regresivne, anticipacijske asimilacije suglasnika. Ta pojava artikulacijske anticipacije jednako je prisutna u istim kontekstima i unutar jezične i unutar fonetske riječi, što samo potvrđuje da se izvedba fonetske riječi planira kao cjelina:

un paqu(e)bot un sac vide une jup(e) jaune
 g g b

absolument *pas d(e) café* *un vid(e)-poches*
 p t t

Ipak se ne može tvrditi da se, posebno u slučajevima fonetskih riječi, dakle u sandhi vezama, radi o fonemskoj asimilaciji suglasnika u položaju odstupa, nego prije o glasovnoj asimilaciji u kojoj se ostvaruju alofonski glasovi koji se čine istozvučnim s tipičnim ostvarenjem drugog fonema, ali pritom i dalje preostaje živo predočavanje ishodišnog fonema (Škarić, 1991). Osim po zvučnosti, ovi se glasovi razlikuju i po stupnju napetosti pa bi u transkripciji izgovora prethodno navedenih primjera bolje odgovarali uobičajeni znakovi koje u tu svrhu koristi IPA sustav.

Svakako da će se posebne koartikulacijske prilagodbe događati svaki put kada nema prepreke da pokret koji treba izvesti odmah otpočne, da se umjesto dva ista pokreta izvede samo jedan produženi. Ukoliko je jedan od konsonanata u nizu labijalan, kao u primjeru *pas d(e) panique*, artikulacija oba konsonanta izvodi se istovremeno, ali zatvaranje usana kod [p] otežat će percepciju eksplozije kod [t], što se neposredno može odraziti i na razumijevanje.

Već je iz navedenih primjera uočljivo da izostavljanje "nestabilnog" /e/ u govoru, reducirajući broj slogova, dovodi konsonante u neposredni dodir i stvara uvjete za asimilaciju. Ostvarivanje "nestabilnog" /e/, naprotiv, razdvaja konsonante i onemogućava djelovanje asimilacije čineći artikulaciju razgovjetnijom, što se doživljava kao dotjeraniji, konvencionalniji govor.

Prirodni govor podrazumijeva poznavanje koda tih prilagodbenih preinaka koje su, kao i sva ostala jezična znanja, obvezujuće. Svaki izvorni govornik ima predodžbu ne samo o slijedu fonema koje treba upotrijebiti nego i o tome koje kombinacijske artikulacijske preinake mora izvesti u svakom od fonema u slijedu. To znanje sudjeluje u njegovoj govornoj izvedbi, ali isto tako ima aktivnu ulogu i tijekom percepcijske rekonstrukcije govora. Prisustvom tih preinaka istovremeno se i osigurava, ali i odmjerava autentičnost govora. Ukoliko te automatski izvođene prilagodbe izostanu, govor se čini neautentičnim. Strani govornik/slušatelj najčešće ne raspolaže potrebnim znanjem, odnosno očekivanjem takvih preinaka, te najčešće i nije u stanju da s lakoćom ne samo govori nego i prati i razumijeva govor na stranom jeziku kojim dovoljno ne vlada. Stoga se pri usvajanju francuskog kao stranog jezika posebna pažnja mora posvećivati i pravilima ovih izgovornih preinaka "zbog istog razloga zbog kojeg se posvećuje pažnja gramatici, a ne samo leksici" (Škarić, 1991:340).

HIJERARHIJSKO ORGANIZIRANJE SLOGOVA

Činjenica da naglasak unutar francuske jezične riječi nema razlikovnu funkciju i da se pojam naglasaka obično vezuje za postojanje akustičke energije navela je ranije neke autore na radikalnu tvrdnju da je francuski jezik bez naglasaka. U prilog toj tvrdnji navođeno je i postojanje sinkretizma naglasaka s intonacijom čime se dokazivalo da u francuskom jeziku naglasak nema ni

posebno područje manifestiranja ni svojstvenu funkciju. Usprkos tim često oprečnim stavovima, jezična, leksička riječ i u francuskom jeziku nosi naglasak, ali samo virtualno, za razliku od ne samo germanskih i slavenskih nego i romanskih jezika. Dokaz tome svakako je način na koji francuski govornik izgovara strane riječi. Potrebno je, međutim, razlikovati virtualnu akcentuaciju svojstvenu jezičnom sustavu od stvarne akcentuacije kakva se ostvaruje u govoru. Francuski jezik specifičan je u odnosu na jezike s leksičkim naglaskom upravo zbog toga što je njegov naglasak po prirodi i mjestu drugačiji, i što se ostvaruje na razini fonetske riječi stvarajući vrlo originalan ritam. Svakako se mora pretpostaviti da, u procesu kodiranja, formiranju fonetske riječi mora prethoditi lokaliziranje glave grupe, odnosno određivanje položaja sloga koji može primiti naglasak. Njegova predvidljivost čini ga strateški važnim kako za percepciju tako i, slijedom toga, za razumijevanje, s obzirom da olakšava segmentiranje iskaza.

Budući da primarni, ritmički naglasak ne nosi leksičku informaciju i da je predvidljiv (pada na zadnji slog), čak i klitike koje su tipično nenaglašene privlače naglasak, ukoliko zauzimaju završni položaj fonetske riječi, kao što pokazuju sljedeći primjeri:

Laissez! *Laissez-les!* *Laissez-les-y!*

Fonetičari su još od vremena Grammonta i Fouchéa upozoravali na postojanje naglaska na završnom slogu grupe riječi, odnosno fonetske riječi.

Naglasak se danas smatra relativnim svojstvom hijerarhijske pozicije slogova. Poznato je da ritmičko načelo propisuje smjenjivanje istaknutih, jakih i neistaknutih, slabih slogovnih jezgara u približno jednakim vremenskim intervalima. Duljina tih intervala može varirati, ali svakako do nekog kritičkog praga od tri do pet slogova, mada je optimalno razdvajanje dva istaknuta jaka sloga s bar jednim slabim. U francuskom jeziku jaki dominantni slog je desni, završni slog, pa se smjenjivanje jakih i slabih slogova odvija parametrom s desna na lijevo. To ritmičko načelo utječe istovremeno i na pojavu inicijalnog naglaska u jezičnim riječima koje sadrže više od dva sloga, kao u primjerima:

président [ˌpRE.zi.'dā] *définition* [ˌdE.fi.ni.'sjō]

O prisustvu tog inicijalnog akcenta govorilo se i ranije, ali su ga različiti autori tretirali na različite načine. Na posebnost francuske akcentuacije i tendenciju baritonskog naglašavanja posebno je upozorio Fonagy (1980). Obično se smatralo da fonetsku riječ prozodijski određuje niz slogova od kojih je samo jedan, u slučaju francuskoga jezika završni, naglašen. Fonagy je međutim pokazao da se naglasna bipolarizacija prenosi s leksičkog na sintagmatski plan, odnosno s jezične, monomorfemske, višesložne riječi na fonetsku, govornu riječ, kao u primjeru:

un grand bateau [Ē,gRāba'to]

Jedna od mogućih potvrda prisustva inicijalnog naglaska svakako je i vrlo izražena težnja da se "nestabilno" /e/ zadrži u početnome slogu (usp. *Remettez-le* [ˌRəmEtE'lə]).

To zakašnjelo priznavanje uloge inicijalnog, sekundarnog naglaska navelo je neke autore da revidiraju tradicionalno shvaćanje francuske metričke organizacije (usp. Hirst i Di Cristo, 1998) i da predlože novu definiciju fonetske riječi kao područja javljanja završnog, primarnog i inicijalnog, sekundarnog naglaska.

Načelom obvezne konture kojim se propisuje izbjegavanje istovjetnih karakteristika dva susjedna autosegmenta, može se objasniti pojava premještanja naglaska unutar fonetske riječi koja je često i bila razlogom tvrdnje nekih autora da francuski nema naglaska (Di Cristo, 1999). Primjerice, u imenskoj grupi *un café noir* [Ě,kafe'nwa:R] primarni ritmički naglasak nosi posljednji slog fonetske riječi, dok slog *fe* koji mu prethodi, iako je završni slog leksičke riječi, gubi naglasak kako bi se izbjegla naglasna kolizija. Slično je i u primjerima:

une chanson triste *une émotion feinte* *des événements graves*

Naglašavanje se drugačije ostvaruje kada su naglašeni slogovi razdvojeni jednim nenaglašenim slogom (usp. *un café au lait* [ka'feo'lɛ]). Često se jezgra takvog nenaglašenog sloga osigurava izgovaranjem "nestabilnog" /e/ (usp. *il marche vite* [il'maRʃə'vit], *ta veste rouge* [ta'vEstə'Ru:ʒ]). Metrička organizacija fonetske riječi podređena je tako načelu naglasne bipolarizacije, ali i načelu naglasne subordinacije. Inicijalni i završni naglasak predstavljaju glave minimalnih metričkih jedinica – metričkih stopa. Prema Di Cristu (1999), glave se mogu odrediti na osnovi razlikovnih crta koje sudjeluju u njihovoj hijerarhizaciji unutar prozodijske strukture i koje pomažu u identifikaciji sastavnica kojima one upravljaju. Završni, primarni naglasak prati prvenstveno crta produljivanja vokala (koji su dugi +Le ili izrazito dugi +XLe, kada se radi o jezgrenom naglasku koji obilježava završni slog intonacijske grupe). Ovaj primarni naglasak istovremeno predstavlja i metričku glavu šireg djelokruga: fonetsku ili prozodijsku riječ kojoj naznačava njezinu desnu granicu. Inicijalni, sekundarni naglasak obilježen je prvenstveno crtom tonske istaknutosti slogovne jezgre kojom se ograničava područje metričke stope. Razlikuje se od inicijalnog, fokalizacijskog naglaska koji je ekspresivne prirode i koji ograničava lijevu granicu fokalnog područja.

Tako je uobličavanje fonetske riječi kao sintaktičke, smislene i izgovorne cjeline, u neposrednom činu iskazivanja, određeno ne samo demarkacijskim, razgraničavajućim djelovanjem primarnog, završnog naglaska na desnoj granici fonetske riječi nego i inicijalnim naglaskom kojim se signalizira početak te prozodijske sastavnice. Tim dvostrukim naglašavanjem, odnosno sintagmatskom bipolarizacijom, stvara se "naglasni luk" čija je uloga, između ostalog, istaknuti semantičku i sintaktičku koheziju unutar fonetske riječi i ujedno je perceptivno izdvojiti iz govornog niza. Ona govorniku postaje "prilagodljiv instrument" za

njegove izričajne potrebe tijekom postupka kratkoročnog prozodijskog planiranja diskurzivnih sastavnica i ima neposrednu pragmatičku vrijednost.

Međutim, veličinu "naglasnoga luka" ograničava također i težnja ka euritmičnosti, skladnom nizanju prema broju slogova uravnoteženih sastavnica, što često također dovodi do premještanja ili gubljenja naglasaka. Budući da morfo-sintaktička i ritmička ograničenja ne djeluju uvijek u istom smjeru, konačni rezultat tog dinamičnog procesa je prozodijska struktura koja u najvećoj mogućoj mjeri uvažava oba tipa ograničenja (Delais-Roussarie, 2000), integrirajući istovremeno i pragmatičke aspekte govorne komunikacije.

Stupnjevi isticanja prozodijskih sastavnica različiti su, dakle, i među naglašenim slogovima. Govor se prozodijski odvija u hijerarhijskoj težnji nekoliko istovremenih ritmova: ritma slogova, stopa, fonetskih riječi i intonacijskih jedinica.

NAGLAŠENI SLOG I NENAGLAŠENI SLOGOVI

Dobra formiranost sloga nije zadata samo dobrom unutarnjom organizacijom svake od njegovih sastavnica nego ovisi i o njemu nadređenoj organizaciji, primjerice o položaju unutar fonetske riječi. Različiti položaji sloga osiguravaju i različite mogućnosti njegova prozodijskog ostvarivanja budući da svi slogovi nemaju isti značaj. Slogovi unutar fonetske riječi nejednakog su trajanja, tona, izgovorne točnosti, jakosti. Dobro ostvaren naglašeni slog ima obilježja koja ga ne kvalificiraju da predstavlja i dobro ostvaren nenaglašeni slog. Stoga i jedinstveni, položajno neizdiferencirani popis vokala daje pogrešnu predstavu o fonološkoj asimetričnosti naglašenih i nenaglašenih vokalskih jezgara.

Posljednji slog fonetske riječi ima poseban značaj budući da preuzima ulogu naglašenog sloga, a to je onaj slog u nizu koji je na jezičnom planu najvažniji za razumijevanje. Rastuća artikulacijska napetost uzastopnih slogova koji mu prethode omogućuje optimalnu realizaciju završnom slogu i tako mu osigurava njegovu stratešku važnost, signalizirajući njime i granicu fonetske riječi. Za razliku od većine jezika u kojima se naglasak ostvaruje izraženom prisutnošću akustičke energije, francuski se naglasak ostvaruje povećanom artikulacijskom energijom, odnosno povećanom mišićnom energijom svih organa koji sudjeluju u artikulaciji (Wioland, 1991). Slušatelj se oslanja na različite informacije koje ta artikulacijska energija kodira u akustički signal (na duljinu, boju, ton i, često, odsustvo jačine). Svi akustički korelati tih parametara međusobno interferiraju pa se često teško može sa sigurnošću ustanoviti prema kojoj od ovih dimenzija slušatelj zaključuje o dojmu naglašenosti. Kako primjećuje Wioland (1991), paradoksalno je da ono što je jezično najbitnije u francuskom jeziku nije i akustički najjače. No, sigurno je da je svako opuštanje artikulacije u naglašenom slogu mogući izvor nerazumijevanja. U naglašenom slogu perceptivno se najjače ističe vokalska duljina, pa se stoga može govoriti o ritmičkom naglasku. Zadnji slog svake fonetske riječi izgovara se duže u odnosu

na slogove koji mu prethode (usp. *Il court*. [il'ku:R] i *Il court vite*. [ilkuR'vit]). Ta prozodijska dužina je, međutim, nejednake perceptivne zamjetljivosti i varira u funkciji prirode naglašenog sloga (perceptivno je zamjetljiva samo u zatvorenom naglašenom slogu, usp. *il est grand* [ilE'gRā] nasuprot *en France* [ā'fRā:s], *à l'ombre* [a'lō:bR]). Ona također ovisi i o prirodi konsonanta u odstupu zatvorenog sloga (usp. *dans la presse* [dāla 'pRes], *très humide* [tREz_y'mi.d], *des fromages* [dEfRO'ma:ʒ]) kao i o samoj prirodi vokala (nazalni vokali se izrazito produžuju ispred bilo kojeg konsonanta ili konsonantske skupine, dok se oralni vokali, s izuzetkom /ø/ i /o/, produžuju samo ispred tzv. "produžujućih konsonanata" /R/ /v/ /z/ /ʒ/ i ispred konsonantske skupine /vR/). To produživanje vokala posebno je izraženo u položaju jezgrenog naglasaka kojim se ograničava intonacijska grupa, budući da iza njega slijedi stanka. Time se znatnije ističe perceptivna funkcija označavanja granice izgovorne, morfosintaktičke i značenjske cjeline, što automatski povećava razumljivost. Budući da je sustavno duljenje vokala u francuskom jeziku kontekstualne prirode, ono predstavlja predvidljivo, redundantno obilježje za francuskog govornika, ali ga strani govornik mora savladati kao jedno od tipičnih svojstava jezika koji uči.

Artikulacijska snaga koja obilježava naglašeni slog odnosi se prvenstveno na konsonante (ili grupe konsonanata) u položaju pristupa i vokala kao jezgri sloga, dok je konsonant odstupa, ukoliko se i pojavi, obilježen sustavnim opuštanjem. To slabljenje artikulacijske energije u vezi je s prirodom samog konsonanta, te prisutnošću duljine kao bitnog obilježja naglašenog vokala u francuskom jeziku. Jer poznato je da, prema univerzalnom načelu, vokali traju obrnuto proporcionalno energiji potrebnoj za artikulaciju sljedećega konsonanta.

Priroda ostvarivanja vokalskih jezgara mijenja se i s obzirom na njihov prozodijski položaj u odnosu na različite distributivne mogućnosti unutar fonetske riječi. Od ranije je poznato da vokali, s obzirom na njihovu pretežno prozodijsku prirodu, nemaju skokovite prijelaze iz jedne kategorije u drugu, nego imaju mogućnost kontinuiranih mijena. Prema Wiolandu (1991, 2005), potrebno je razlikovati vokale u završnom, naglašenom slogu fonetske riječi (koji se ostvaruju posebno izraženim trajanjem, izrazito diferenciranom bojom i tonskim glisandom, usp.: *il pleure* [il'plœ:R]) od vokala završnih slogova leksičkih riječi unutar fonetske riječi koji se u datom kontekstu ne nalaze u naglašenom položaju, ali taj položaj mogu zauzimati u drugim kontekstima (u tome položaju vokali i dalje zadržavaju izrazitu preciznost svoje boje, usp.: *Ne pleure pas!* [nəplœR'pa!]), i vokala u nenaglašenim, najčešće otvorenim slogovima, usp.: *Faut pas pleurer* [fOpaplœ're].

Nenaglašeni vokali ne zahtijevaju jasno razlikovanje vokalske boje budući da sam kontekst dopušta njihovo prepoznavanje. Stoga ih obilježava kratko trajanje, opuštenija artikulacija, odnosno težnja ka neutralizaciji jer artikulacijski organi, brzo prelazeći iz jednog konsonantskog položaja u drugi, nemaju dovoljno vremena da dosegnu idealni izgovorni položaj za dati vokal. Ali kako prethode naglašenom slogu i kako su smješteni na uzlaznoj putanji

napetosti, nisu toliko opušteni kao u jezicima u kojima se naglasak nalazi na početnom slogu. Stoga nije posve opravdano transkripcijom bilježiti razlike u otvorenosti i zatvorenosti tzv. vokala dvostruke boje u nenaglašenom položaju, kako se to uobičajava u rječnicima. Bilo bi primjerenije obilježavati ih arhifonemom, kako to i čini Lerond u svom *Rječniku izgovora* (1980) ili kako sugerira Wioland (1991, 2005) u svojim priručnicima. Upravo položaji koje vokal može zauzimati unutar fonetske riječi određuju i stupanj njegove izgovorne točnosti i nameću potrebu uspostavljanja dvaju odvojenih vokalskih sustava: jednoga, karakterističnog za naglašene slogove (koji sadrži 13 vokala, dovoljnih za govornu komunikaciju na suvremenom francuskom jeziku) i drugoga, karakterističnog za nenaglašene, posebno otvorene slogove, koji je donekle reduciran i svodi se na 10 vokala (prema rezultatima istraživanja Delais-Roussarie i Durand, 2003). Pravilo pozicije kojim se određivao izgovor vokala dvostruke boje primjenjuje se prvenstveno na vokale u naglašenom položaju. Pored toga, to je pravilo jednoobrazno prisutno u južnom dijelu Francuske, dok je u sjevernom dijelu podložno izuzecima.

Didaktički je stoga značajno ostvarivanje vrlo zaobljenih zatvorenih vokala /ø/ i /o/, te zatvorenog /e/, a razlike u uporabi otvorenog i zatvorenog /e/, kakve je propisivala tradicionalna ortoepska norma, sve više se u suvremenom načinu izgovora prepuštaju slobodnom izboru govornika te je danas teško tvrditi koji je izgovor prihvatljiviji (usp. Wioland, 2005).

Artikulacijska energija, koja dovodi do produljivanja naglašenih vokala, omogućuje i stvaranje tonskog glisanda. Jer tonom se ne ostvaruje tonski prekid nego variranje tona tijekom realizacije naglašenog vokala u obliku uzlaznoga glisanda (kojim se uobičajeno signalizira nastavak) ili pak silaznoga glisanda (kojim se signalizira završetak). Vokale u nenaglašenom položaju prati odsustvo tonskog glisanda i odsustvo variranja duljine.

STILISTIČKA KODNA VARIRANJA IZGOVORNIH OBLIKA

Građenje ritma govora dinamičan je proces optimalnog harmoniziranja metričkih, morfosintaktičkih i semantičko-pragmatičkih ograničenja. Sustavne koartikulacijske prilagodbe unutar fonetske riječi ne nastaju samo kao posljedica prilagodbenih kombinacijskih posebnosti datoga jezika nego i cjelokupne govorne situacije i, sukladno tome, odabranog govornog stila. Jer cjelokupni dinamički proces prilagodbi unutar fonetske riječi dodatno je podređen situacijskom kontekstu komunikacijskog događaja. Tempo govora uvijek je rezultat ravnoteže između maksimalne komunikacijske isplativosti i minimalnog napora s obzirom na pretpostavljeni stupanj očekivanja slušatelja. U prirodnome, neformalnom govoru naglašenija prisutnost suizgovornih preinaka koje prate brži tempo govora dovodi do manje izražene organiziranosti govora i, uslijed toga, njegove veće nerazgovjetnosti. To svakako komunikaciju ne dovodi u pitanje budući da je izgovorni napor uvijek uravnotežen sa stupnjem postojeće zalihosti. Leksička razina, odnosno poznavanje riječi i pravila izgovornih prilagodbi unutar

fonetske riječi u kojoj se one nalaze, a s tim u vezi i pretpostavljeno raspolaganje znanjem o mogućim "kodnim alternacijama" (Durand i sur., 2003), povećava mogućnost daljnjih redukcija u izvedbenim programima, budući da prirodni sugovornici raspolažu i višim stupnjem automatizacije u percepcijskoj rekonstrukciji takvih govornih poruka. Poznato je da se svaki zvučni signal koji u percepciji može dovesti do prepoznavanja fonema može smatrati alofonom tog fonema. Fonotaktika grupe utječe na rutinu govornog procesiranja čak i onda kada zvučna realizacija fonema izostane. Još od vremena Sapira spominje se pojam "kolektivne perceptivne iluzije". Za govornike istog idioma fonemi su prije svega predodžbe prepoznate u onome što slušatelj misli da je čuo, a govornik misli da je proizveo. Problemi počinju onda kada se u komunikaciju upušta strani govornik koji ne vlada dovoljno odgovarajućim kodnim alternacijama govora kojim se služi, a njegov sugovornik nije u prigodi ili se pak ni ne trudi odvagnuti njegovu diskurzivnu kompetenciju i njoj prilagodi svoj govor.

Preslogovljavanje na razini fonetske riječi u spontanom neformalnom govoru ne dovodi samo do razlika u načinu organiziranja slogova nego ga najčešće prati reduciranje njihova broja, kao u ovom dovoljno ilustrativnom primjeru:

Il y a déjà plein de monde.

// ili'ja / dE'za // 'plē / də 'mō:d // 3/2/1/2

// i'lja / dE'za / plēd'mō:d // 2/2/2

// jad'za / plēd'mō:d // 2/2

Na tempo govora djeluje veličina fonetske riječi pa se sažimanje broja njezinih slogova odvija na različite načine, a sve u cilju da se što prije stigne do značenjski najvažnijeg završnog sloga. Svakako da se promjenom govorne brzine ne mijenja podjednako trajanje svih sastavnica fonetske riječi: više se kratak vokali nego konsonanti, nenaglašeni slogovi nego naglašeni. Nenaglašeni slogovi svakako ne moraju biti jasno artikulirani budući da ih kontekst smisleno nadopunjuje. Upravo zbog toga otvoreni nenaglašeni slogovi često i mogu gubiti svoju vokalsku jezgru. Pritom je najčešće u pitanju "nestabilno" /e/ čiji se pisani trag, kada god je to moguće, u spontanom govoru glasovno ne ostvaruje (usp. *Prends c'taxi! Vous avez vu c'gamin? J't'aime. Et j'dis pas*). A poznato je da se stil francuskoga govora čini tim nekonvencionalnijim ukoliko se izostavlja veći broj "nestabilnih" /e/ i obratno. Pitanje izostavljanja "nestabilnog" /e/ ne treba, međutim, izdvojeno promatrati, nego u okviru ostalih sličnih pojava. U spontanom se govoru i neki drugi vokali unutar fonetske riječi u nenaglašenom položaju gotovo redovito izostavljaju, kao u primjerima:

*A c(e)t après-midi. A t(ou)t à l'heure. Je m(e) sens d(é)jà mieux.
J(e) t'aime plus. Il a d(é)jeu(n)é.*

Vokali se izostavljaju ne samo u pretkonsonantskom nego i u predvokalskom položaju (izuzimajući, svakako, sustavne slučajeve elizije) kao primjerice gotovo redovito vokal /y/ u osobnoj zamjenici drugog lica jednine:

T(u) as d(e) l'aspirine? T(u) es magnifique.

Redukcije "nestabilnog" /e/ unutar fonetske riječi dovode i do pojednostavljivanja konsonantskih skupina u odstupu istovremenim gubljenjem i likvida ispred zatvornih ili strujnih konsonanata, kao i ispred stanke:

*Pauv(re) type Il est pauv(re) Quat(re) fois Un liv(re) tout jauni
P(eu)t-ét(re) pas. Aut(re) chose Il en est capab(le). sur la tab(le)*

U neformalnom govoru danas, u osobnim zamjenicama trećeg lica konsonant /l/ se gotovo redovito izostavlja: *I's'couché. C'est c'qu'i dit*, a bezlična zamjenica *il* potpuno izostaje, kao i prvi dio negacije: *(Il ne) faut pas l(e) faire*.

Ranije navedeni primjeri već su predočili da se na granicama riječi ne javljaju tradicionalne konsonantske skupine (u kojima obično dominira prvi jači konsonant nad drugim, slabijim u pristupu) nego nizovi konsonanata koji se pojavljuju kao isključivo obilježje govora. Obično se radi o kombinacijama zatvorni + strujni konsonant ili pak obratno, a obilježava ih fonološka opozicija zvučnosti. Između njih se uspostavlja nejasna granica jer prvi konsonant u položaju odstupa asimiliranjem postaje vezaniji, sliveniji s konsonantom u pristupu sljedećega sloga. Time se istovremeno udovoljava općem načelu maksimalnog pristupa, ali i stvaraju uvjeti za pojavu ne samo novih konsonantskih skupina nego i konsonanata atipičnih za suvremeni francuski fonološki sustav:

(il n'y) a plus de sel un peu d' chimie
[ja.plyt.sel] [ja.ply.tsɛl] [ɛ̃.pœt.ʃi.mi] [ɛ̃.pœ.tʃi.mi]

pas d'justice
[pad.ʒys.tis] [pa.dʒys.tis]

Prema Wiolandu (2005), radi se o afrikatima /ts/, /dz/, /tʃ/, /dʒ/, /ks/, /gz/, ali i obratnim skupinama /st/, /zd/, /ʃt/, /ʒd/, /sk/, /zg/.

Metrička ograničenja utječu i na općeprisutnu težnju ka apokopi višesložnih riječi u francuskom govornom jeziku odbacivanjem njihovih završnih slogova. Ponekad to skraćivanje odgovara cijelom morfemu (*une radiographie – une radio*), ali je najčešće slobodno. Pri tome se često u neformalnom govoru mijenja, i tako nastali novi završni slog (usp. *un apéritif – un apéro*). Ta skraćivanja se u svom krajnjem ishodu počesto pretvaraju u sigle (usp. *au restaurant universitaire – au resto-u – au ru*).

Naprijed spomenute izgovorne pojave mogu se smatrati općim obilježjima prirodnoga, neformalnog francuskog govora, a nikako njegovom "deformacijom" (Wioland, 2005). Sociolingvistika je, naime, već odavno ukazala da je varijabilnost bitna odlika prirode svakog jezika. Poznato je da se ta varijabilnost ne očituje samo kod različitih pripadnika iste jezične zajednice nego i kod svakog pojedinog govornika koji svoju jezičnu uporabu prilagođava situacijskom okviru u kome se odvija dati govorni čin.

Sve ovdje navedene izgovorne pojave, koje unose moguća variranja unutar fonetske riječi, predstavljaju načine očitovanja jezične uporabe. Udružene zajedno, predstavljaju ono što uobičajeno nazivamo francuskim izgovorom. Njihov opis u okviru općeg opisa jezičnoga variranja jedan je od velikih izazova suvremenih istraživanja. Sam govor vrlo je živa materija, podložna neprekidnim variranjima, te ga je utoliko teže predstaviti univerzalnim izgovornim modelom. Ne postoji idealno govorno ostvarenje nego samo konkretna govorna ostvarenja koja predstavljaju odraz odnosa između komunikacijske isplativosti i ekonomičnosti izgovornog napora. Moguće je uspostaviti široku skalu mogućnosti između preartikuliranog, nestandardnog, neuobičajenog slijeda artikulacijskih pokreta, u kojima ne dolaze do izražaja artikulacijske zakonitosti i navike, i slijeda artikulacijskih pokreta u kojima se ostvaruju sve moguće prilagodbe. Kriteriji standardnosti datih ostvarenja ovise o prosudbi izvornih govornika. Jer standardni izgovor ne znači uvijek i istu realizaciju, budući da se standardno može govoriti s većim ili manjim stupnjem uštede artikulacijskog napora, odnosno razgovjetnije ili opuštenije, sporije ili brže, a sve se to odražava na akustičku realizaciju iskaza i fonetske riječi unutar njega. Stoga se danas više nego ranije postavlja pitanje izbora izgovornih modela. Suvremena pragmatička orijentacija u jezičnim istraživanjima u središte pozornosti stavila je jezik u uporabi, stvarni jezik, dinamičan i fleksibilan u svojim varijabilnim pojavnostima i neodvojiv od svoga diskurzivnog okruženja. Njegova standardnost trebala bi podrazumijevati ne samo njegovu gramatičnost nego i njegovu primjerenost diskurzivnoj situaciji. Govor time zauzima posebno mjesto jer je njegova fonetska razina tijesno povezana s leksikom, morfologijom, sintaksom, diskursom, društvenim kontekstom.

U nastavi stranoga jezika danas se mora imati u vidu da se onaj tko se služi stranim jezikom najčešće i suočava upravo s prirodnim govorom i sa svim njegovim složenim osobitostima. Govornik se obično oslanja na redundanciju slušatelja. Kada nje nema dovoljno, stvaraju se uvjeti za pogrešno iščitavanje govornikove namjere. Unatoč suglasnosti o značaju dijaloške prirode značenja, kritička analiza diskursa (Blommaert, 2005) upozorila je da dijalog ne pretpostavlja i neizbježno prisustvo Griceova načela suradnje. Dijalog je češće susret različitih kontekstualnih svjetova i, vrlo često, suprotstavljenih interesa. Suradnja je samo jedna od varijabli u dijalogu koji ne pretpostavlja ni zajedničko iskustvo, niti simetričnost u sposobnosti kontekstualizacije.

Imajući sve naprijed rečeno u vidu, ni učenje izgovora ne može se svoditi samo na početni stadij. Mora se odvijati kontinuirano i usporedno s

napredovanjem u usvajanju ostalih razina jezičnoga znanja, stalnim upozoravanjem i na fonološko-fonetske pojave govora sukladno njegovoj situacijskoj uporabi. A one se, kako smo to nastojali i pokazati, najbolje očituju unutar fonetske riječi. No, svakako se tek interakcijom i usklađivanjem svih jezičnih razina i uspijeva stvoriti dojam prirodnoga govora koji je stranom govorniku teško ostvariti, ali kome on ipak stalno treba težiti kako bi bio tretiran kao što ravnopravni partner u jezičnoj komunikaciji.

REFERENCIJE

- Blommaert, J.** (2005). *Discourse. A Critical Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bybee, J.** (2001). *Phonology and Language Use*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bybee, J.** (2005). La liaison: effets de fréquence et constructions. *Langages* 158, 24-37.
- Coleman, J.** (2002). Phonetic representations in the mental lexicon. U J. Durand i B. Laks (ur.), *Phonetics, Phonology and Cognition*, 96-130. New York: Oxford University Press.
- Delais-Roussarie, E.** (2000). Vers une nouvelle approche de la structure prosodique. *Langue française* 126, 92-112.
- Di Cristo, A.** (1999). Le cadre accentuel du français contemporain: essai de modélisation Ire partie : *Langues*, II, 3, 184-201. Ile partie: *Langues*, II, 4, 258-269.
- Durand, J., Laks, B., Lyche Ch.** (2003). Linguistique et variation: quelques réflexions sur la variation phonologique. U E. Delais-Roussarie i J. Durand (ur.), *Corpus et variation en phonologie du français*, 11-88. Toulouse: Presses Universitaires du Mirail.
- Encrevé, P.** (1988). *La liaison avec et sans enchaînement. Phonologie tridimensionnelle et usages du français*. Paris: Editions du Seuil.
- Fonagy, I.** (1980). L'accent français: accent probabilitaire (Dynamique d'un changement prosodique). U I. Fonagy i J. P. Léon (ur.), *L'accent en français contemporain*, 124-227. *Studia phonetica* 15. Ottawa: Marcel Didier.
- Hirst, D., Di Cristo, A.** (1998). A survey of intonation systems. U D. Hirst i A. Di Cristo (ur.), *Intonation Systems, A Survey of Twenty Languages*, 1-44. Cambridge: Cambridge University Press.
- Jetchev, G.** (2003). La variabilité du "schwa français" vue à travers une approche syllabique. U E. Delais-Roussarie i Durand (ur.), *Corpus et variation en phonologie du français*, 301-320. Toulouse: Presses Universitaires du Mirail.
- Laks, B.** (2005). La liaison et l'illusion. *Langages*. 158, 101-125.
- Léon, P.R.** (1996). *Phonétisme et prononciations du français*. Paris: Nathan.
- Lerond, A.** (1980). *Dictionnaire de la prononciation*. Paris: Larousse.

-
- Mildner, V.** (2003). *Govor između lijeve i desne hemisfere*. Zagreb: IPC grupa.
- Morin, Y. Ch.** (2005). La liaison relève-t-elle d'une tendance à éviter les hiatus? Réflexion sur son évolution historique. *Langages*, 158, 9-21.
- Segui, J., Ferrand, L.** (2002). The role of the syllable in speech perception and production. U J. Durand i B. Laks (ur.), *Phonetics, Phonology and Cognition*, 151-167. New York: Oxford University Press.
- Škarić, I.** (1991). Fonetika hrvatskoga književnog jezika. U Babić, S. i dr. (ur.), *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*, 63-376. Zagreb: Globus.
- Tranel, B.** (2000). Aspects de la phonologie du français et la théorie de l'optimalité. *Langue française*, 126, 39-72.
- Wioland, F.** (1991). *Prononcer les mots du français*. Paris: Hachette.
- Wioland, F.** (2005). *La vie sociale des sons du français*. Paris: L'Harmattan.
-

Almasa Defterdarević-Muradbegović
Faculty of Philosophy, Sarajevo
Bosnia and Herzegovina

PHONETIC WORD – A BASIS FOR UNDERSTANDING AND LEARNING THE SPOKEN FRENCH

SUMMARY

Long ago sociolinguists have indicated that variability is the essential feature of language nature. It is difficult to speak about the ideal spoken form. There are only realised spoken forms, and the criteria for their evaluation depend on the native speakers' judgement. The standard pronunciation does not always mean the same realisation, the same acoustic utterance form. Those who use a foreign language today must be able to understand the natural speech, but also try hard to speak as naturally as possible so as to be treated as equal partners in verbal communication.

In connected speech specific categories of prosodic features are manifested. The relevant domains of realisation of these features are syllable, foot, phonetic word, intonation group, utterance. All the mentioned levels change significantly the canonical acoustic word forms as are usually stored in the mental lexicon of foreign language learners. The paper draws particular attention to the role of phonetic word both in understanding (with regard to the fluent speech segmentation problem) and in connecting individual words into accentual speech units.

Phonetic word in French pronunciation may be regarded as the natural context for mastering most pronunciation phenomena. Segment phonotactics in syllable constituents can be most adequately presented within phonetic word. Resyllabifications, which are traditionally marked as "enchaînement" and "liaison", occur within this unit. Hierarchical and rhythmic, as well as melodic, syllable organisation is also realised in phonetic word. Particular attention should be paid to the final, accented, in articulatory terms the most organised phonetic word syllable, due to its linguistic relevance and perceptual saliency. The elision of the French "potential" schwa leads not only to the reduction of the number of syllables of the given phonetic word, but also to assimilation in consonant clusters at word edges within phonetic word, often creating in that way consonant clusters atypical of the French phonotactics, and even segments atypical of the language. Within phonetic word, but at its end too, occur many elisions and simplifications of consonant clusters, typical of standard informal speech in particular.

Key words: *prosodic word, phonotactics, teaching of pronunciation, phonetics, the French language*
